NAŠE ŘEČ

ROČNÍK XII. ČÍSLO 8.

V. FLAJŠHANS:

NAŠE NEJSTARŠÍ JMÉNA OSOBNÍ.

III.

Vyložil jsem na tomto místě*) několik našich nejstarších jmen, po prvé v kronice Kosmově dochovaných (co by snad čtenář v tomto článku pohřešoval, nalezne v článcích dřívějších), a letošní veliké oslavy Přemysla oráče vybízejí k pokračování. Právě vyšel (v 2. čísle Časopisu pro dějiny venkova, XV, str. 81—111) velmi přehledný a poučný článek Tillův »Přemysl oráč«, s překladem příslušných textů, o této nejstarší době našeho národa. Tille s Vackem a Brücknerem před dvaceti lety otvírali cesty novému zkoumání těchto záhad; pro přehled o nové této práci mohu dnes odkázati na uvedený článek Tillův. Sám zde chci pokračovati v jazykovém rozboru těch starých jmen úvahou o jméně nejstarší Přemyslovy švagrové,

K A Z I.

Nenajde se snad hned tak těžký oříšek jako toto krátké jméno, po prvé Kosmou zapsané.

Již jeho forma je záhadná, záhadnější dokonce, než se zdá.

Palacký píše *Kasi,* Jungmann *Kaza,* Gebauer *Kazě,* Vocel (Pravěk 319) *Kázi,* Hájek *Káša,* Dalimilovy rukopisy pozdější *Kačě* nebo *Kašě,* Dalimilův veršovaný překlad německý *Kazza.* Všechny tyto názvy (a nejsou tu všechny) jsou chybné.

Neboť Kosmas, jenž tuto ženu uvádí po prvé, jmenuje ji *Kazi;* tak mají všechny rukopisy a všechny redakce (Kosmas psal první knihu, v níž je jméno Kazino, *čtyřikrát!*); tak bez výminky čtou jeho opisovači (pokračovatel r. 1283, t. zv. Letopisy Hrad.-Opatovické, tak

*) Naše řeč, 1926, X, 257—266 (o Krokovi) a 1927, XI, 193—197 (o Boženě a Křesinovi).

Pulkava, Marignola, tak Ješín, tak německý prosaický překlad Dalimila atd.), tak čtou — zcela správně — noví historikové P. J. Šafařík, V. V. Tomek, V. Novotný atd. Jistě nemáme práva tato tak hojná a bezpečná svědectví měniti.

A přece hned první česky píšící kronikář jméno mění a s ním po čtyřech stoletích souhlasí poslední veliký gramatik Gebauer. Vede tu ke změně dvojí příčina, kmenoslovná a významová.

Gebauer v Histor. mluvnici pokouší se o výklad koncového *i*. Toto ženské jméno osobní nehodí se ani ke jménům na *-yni* (nyní *-yně*), ani k participiím nebo komparativům (jako *nesúci, padši, nižši),* ani k podstatným jako n. př. *hosti* (ž. proti muž. *host), choti* (ž. proti muž. *chot*) atd. Nejspíše by se ještě hodilo k těmto posledním; ale Gebauer opírá tento výklad ještě třemi doklady *(zemi* m. *země),* jež bychom jistě spíše vyložili jako ojedinělé chyby (jiné rukopisy týchž textů, správnější, mají *-ě*). A na konec sám, v Slovníku, přijímá změnu Dalimilova jednoho rukopisu a pokládá za správné původní čtení *Kazě* — mění dochované faktum jazykové. Tak bylo těžko tomuto našemu arcigramatikovi toto *-i* vyložiti (a, máme-li se přiznati, nedovedeme to ani dnes líp).

A zrovna tak veliká je obtíž významová. Zcela jasně chápeme jména *Tetka* nebo *Luboša,* Kosmas sám nám vykládá zcela správně jména *Přemysl* nebo *Děvín,* ale co má znamenati *Kazi?* Pochopujeme, že opisovači psali *Káčě* nebo *Kašě,* pochopíme Hájkovu změnu *Káša;* pochopíme, že nedávno Brückner navrhoval změnu *Kázň.* Ale rukopisné dosvědčení *Kazi* brání každé změně, vylučuje každou »emendaci«; zabíjeli bychom svědky, místo abychom je slyšeli.

Pulkava si pomohl. Praví (v českém překladě, doslovně tlumočícím text latinský): »Jedné (dceři) prvorozené říkali jsú *Běla,* jakožto jiní pravie, slula jest *Kazi.* Ta jistá Běla udělala jest ten hrad Bělinu.« Znal patrně pověst o založení hradu Bíliny Bělou — a spojil ji s pověstí o Kazi, jak míní Tille, proto, že u Kosmy nemá Kazi žádného hradu. Z Pulkavy toto jméno v chybné formě *Brella* přejal Eneáš Sylvius a z něho německý zpracovatel Dalimila Hoffmann na počátku XVI. stol. Hájek, jenž měl rád ve všem pořádek, opravil tuto matoucí dubletu: u něho je *Bíla* dcera *Kášina* (a Bivojova) — a ovšem také zakládá Bílinu, jako Káša Kášín.

Ale Pulkavova pomoc nám není nic platna, tím méně oprava Hájkova. Ani podobná jména místní česká nebo slovenská nic nepomohou; o nich hned uslyšíme. Nezbývá než dáti za pravdu všem novým zkoumatelům, že si toto jméno odvodil Kosmas sám z nějakého jména místního.

Tu však přicházíme ze Scylly do Charybdy. Neboť i ti, kdo vykládají jméno Kazi za výtvor Kosmův, domnívají se (nedosti lo-

gicky), že ve zprávě Kosmově máme zachovánu tradici lidovou; důkazem je jim trojí faktum Kosmou uváděné. Jedno, že byla Kazi kouzelnicí; druhé, že byla na břehu Mže ukazována její mohyla; a třetí, nejdůležitější, že lid mluvíval, když nebylo možno nějakou věc nalézti, ještě za dob Kosmových »illud nec ipsa potest recuperare Kazi«. Je arci sotva pravda, že by byli Čechové mluvili v latinských pentametrech (jako Libuše neprorokovala v hexametrech), ale mnozí věřili (posledně ještě německý učenec Lippert v své Socialgeschichte Böhmens), že se toto přísloví říkalo ještě v XVI. století a že jeho původní znění české zachoval Hájek v své Kronice (fol. 5^{v}): »Po smrti pak její... Čechové za přísloví měli říkajíce: ‚Kam se to podělo a od koho ukradeno, aniž by to Káša uhodla!'« Lippert dokonce pokládal toto znění Hájkovo za správnější a starší nežli text Kosmův. Ale je to omyl; text Hájkův na příslušném místě, srovnáme-li jej s Kosmou, je naopak evidentní překlad z latiny, arci hájkovsky upravený.

Českého přísloví podobného neznáme; není také žádného dokladu ani v textech nejstarších. Proto by ovšem ještě nemusilo býti Kosmův výmysl. Ale je zcela dobře možno, jak uvedl již Brückner, že Kosmas slyšel nějaké podobné přísloví, v němž však jméno ‚Kaza', ‚Káza', ‚Kázň' bylo jménem obecným, nikoli osobním. Je doloženo staročeské ‚káza' = ‚kázeň, trest', a je možno, že se o věci nadobro ztracené něčí vinou říkalo, že ani největší trest této věci již nevrátí; je možno, že z tohoto apelativa vytvořil potom Kosmas snad neporozuměním, snad úmyslně, své ‚Kazi'; ale to jsou domněnky a nám stačí, že latinský pentametr Kosmův nemůže doložiti nemožné ‚kazi'.

Ani to, že Kosmas ví, že byla kouzelnicí, není ještě dokladem jména. Již Vacek (v svém znamenitém článku »České pověsti ve 12. století« ve zprávě r. a vyš. gymn. v Praze-II., v Křemencově ulici, 1905) uvádí, že zaměstnání tří dcer Krokových jsou volena podle církevní definice pověry. A konečně, znala-li pověst nějakou čarodějnici, byla asi — jako vůbec — bezejmenná; jméno zas mohl jí dáti teprve Kosmas.

Zbývá třetí a mocný důvod, jméno *Kazín* pro hrob nebo hrad Kazin. Toto jméno, jež mnozí historikové a archeologové (Tomek, H. Jireček, Lippert, L. Niederle atd.) pokládají za spolehlivě doložené a z něhož odvozují jméno Kazi, je právě záhadou samo největší. Profesor Škultéty (v Slovenských Pohľadech, 1916, XXXVI, 97—99) ukazuje, že v území maďarském na řece Šajavě v stolici boršodské je dosud jméno obce *Kaza,* »vzniklé z osobného mena«; nedaleko je *Kazinc,* »odvedené od ž. os. mena Kaza práve tak, ako Krakovec od muž. Krak«. Podle Škultétyho tato »miestné mená

Uhorska dávajú za pravdu Brücknerovi«, že totiž svou ‚Kazi' odvodil z míst. jména ‚Kazín'. Zcela správně také Vacek vyvodil, že ze jm. ‚Kazín' nabýváme jména ‚Kaza' (vlastně ‚Kaža', ‚Kazia'), jež prý je zkratkou z ‚Kazimíra'; toto docela správně vyvozené ‚Kaža' položil Gebauer v svém Slovníku (ve formě z doby kolem roku 1300 ‚kazě') za heslo svých dokladů. A zrovna tak správně předpokládá polský učenec Mik. Rudnicki ve vyšlém právě VII. sv. »Slavia occidentalis« (str. 370—371) k polským místním jménům Kadzice, Kadzy, Kadzyn (z původního Kadj-in) jméno osobní *Kadja (Kaža, Kazě)*. Poněkud jinak, ale ovšem gramaticky nesprávně, vykládá u nás Lad. Horák 1925 v 3., opr. vydání svých Příručních dějin národa českého (str. 70—72) tato osobní jména Kosmova z původních jmen kolektivních ‚Kaziané', ‚Tetiané', ‚Libušané'; pro tato kolektiva ovšem není dokladů, ani stínu možnosti.

Jistě od starého jména ‚Kazín' je možno odvoditi jméno ‚Kaža'; proto ovšem to ještě nemusilo býti jméno *ženské* (neboť v starší slovanštině, též v češtině, odvozována přisvojovací jména přídavná i od mužských jmen na -a: *vévodin* z v é v o d a, *panošin* z pův. p a n o š a, p a n o š ě atd.). Ale chyba a obtíž je v tom, že jméno *Kazín* není ze staré doby doloženo, jak poznal již V. Novotný. Ovšem, praví-li v Českých dějinách (I, 1, 245): »vzniklo teprve v *moderní literatuře* pojmenování hradu K a z í n«, není to správné; tuto dedukci má již na počátku XIV. století Dalimil: »Kazi sedieše na Kazíně« (německý starý překladatel veršuje: ‚Kazza in dem dorff Kazzin saz'). Ale můžeme se zcela dobře domnívati, že si Dalimil jméno sídla Kazina *‚Kazín'* zbásnil sám podle *Tetína* a *Libušína*, docela tak jako noví historikové. A není dokladem jména ani maďarské Kazincz, uvedené Škultétym, ani polské dnešní Kadzyn, o němž Kozierowski ukázal, že znělo původně Kadzen, Kadzeń (a nikoli Kadzyn). A toto nedoložené ‚Kazín' dalo právě Novotnému mocný důvod proti Brücknerovi: »tím, že Kosmas jména neuvádí, nedá se arci mýliti Brückner ... a prohlašuje, že »vrch Kazín« ... dal Kosmovi podnět k vymyšlení jména dcery Krokovy!« (U Novotného nalezne čtenář další literaturu o této otázce.) Brückner se ovšem ani tímto mocným důvodem Novotného nedal přesvědčiti a při svém mínění (že Kazi je odvozeno z Kazín) setrval dále (1918 v Českém časopise histor., pak v Slavii atd.) — a nalezl souhlas dnes téměř obecný.

Jméno ‚Kazín' je tedy vskutku novější a dnešní archeologové i historikové vyvrátili i Kosmovu zprávu o ‚mohyle Kazině'. Neshledány výkopy zbytky mohyly, nýbrž valy a zbytky hradiska, ale předslovanského. S tím by se ovšem shodovaly vývody K. Kramáře jun. (v knize ‚Krok a jeho dcery', 1921), jenž celou tuto ro-

dinu krokovskou prohlašuje za alemanskou. Ale nemusíme vyvozovati jména Kazi — Kazín z alemanštiny, neboť obtíže jsou zde i v určení místa samého. Dnes tyto nové ‚*Kazíny*' podle určení Kosmova máme dva; podle jedněch je to nynější vrch Havlín nad Zbraslaví, podle druhých skála u Černošic; v jubilejním spise smíchovského učitelstva (Smíchovsko a Zbraslavsko, 1889, 129 a 132) může čtenář viděti obrazy obou těchto dnešních Kazínů. Kosmas totiž určuje polohu této mohyly logicky vrchem *Oseka*, dnes neznámým. O tomto vrchu je celá rozsáhlá literatura. Nemíním čtenáře obtěžovati jejím probíráním nebo uváděním; pro náš úkol postačí, že poslední a nejznámější náš historický topograf Aug. Sedláček (jeho samostatné vývody se shodují se starším výkladem Tomkovým) hledal toto pohoří na lesnatém ostrohu mezi Vltavou a ústím Berounky; dole na břehu Berounky byla »mohyla Kazina«, nahoře nad Zbraslaví a dále k jihu bylo ono hradiště. To by byl — podle nynějších a pravděpodobných výzkumů archeologických, topografických i historických — onen ‚*Kazín*', doložený jenom tím, nám známým, citátem z Dalimila, ale — podle Brücknera, Vacka atd. — nepochybně tak zvaný již za dob Kosmových; z toho jména pak odvozeno Kazi.

Vacek šel ještě dále; vzhledem k sousedním jménům cizího původu srovnává jméno města Volsků ‚Casinum', jméno osady ‚Casinomagus' v Aquitanii atd. a nebyl by proti tomu, kdyby toto ‚Kazín' — jinak ovšem nedoložené — bylo původu cizího. Zdá se, že tato myšlenka Vackova může mnoho vysvětliti . .

Je dosti známo, že v středověku oblibovala si církev (i veřejnost) křtíti osady nové jmény biblickými. Víme, jak Čeští bratří křtili své sbory jménem ‚Mons Oliveti' (= hora Olivetská), ‚Mons Carmel' (= hora Karmel) atd.; víme, jak sto let před nimi husité pokřtili ‚Tábor', ‚Oreb', ‚Jordán' atd.; víme, jak si české kláštery braly jména ‚Vallis Josafat', ‚Porta caeli' (údolí Josafat, brána nebeská), jak v Praze Strahov sluje ‚Mons Sion' (= hora Sionská) atd. Nuže, koncem X. stol. byl pod tímto pohořím (mezi Vltavou a Mží) na vltavském ostrově založen benedikt. klášter ‚Ostrov', zničený za válek husitských, jenž za nedlouho založil faru sv. Kiliana na protějším břehu vltavském. Je zajímavo stopovati, jak rostlo jmění tohoto kláštera na obou stranách tohoto pohoří — jména nám neznámého, nyní též ‚*Kazín*' nazývaného — i na něm samém; jak tu rostly kapličky a kostelíky sv. Jana Křtitele (širší informaci podle pramenů nalezne čtenář v Lippertově Sozialgeschichte II, 29—33); kostelíčky patrně na místech kdysi pohanské modloslužbě zasvěcených, jak to už Tille tak pěkně ukázal — Peisker by jeho důkaz doplnil jménem skály Třeštibok, proti zříceninám tohoto

kláštera strmící. Jak se toto pohoří — ‚Oseka' u Kosmy — tehdy jmenovalo, nevíme. Ale víme, že mateřský klášter benediktinského řádu v Italii, položený na příkrém vrchu (950 m nad mořem) Mons Casinus, byl r. 529 založen sv. Benediktem na místě spáleného božiště pohanského a že tam zřídil Benedikt kostelík sv. Jana Křtitele; pod skalou klášterní, na břehu řeky Rapido, vyrostlo městečko Monte Casino (dnes stanice na železnici z Říma do Neapole). Nebylo by tedy nemožné, že benediktini ostrovští (krátce před založením kláštera dlel na Monte Casino druhý český biskup svatý Vojtěch) nazvali toto strmé pohoří, na němž stavěli své kapličky sv. Jana Křtitele, tento skalnatý ostroh na břehu Vltavy (a Berounky), svou výškou a polohou upomínající na mateřský klášter ‚mons Casinus', což v ústech lidu zkráceno na *‚Kazín'*. A sto let potom Kosmas z tohoto lidového jm. ‚Kazín' vytvořil svou kouzelnici ‚Kazi', ze zbytků pravěkého hradiště její mohylu a z lidového přísloví o ‚kázni' vzpomínku na nejstarší dceru Krokovu ...

Vím ovšem — jsou to všechno domněnky. Čtenář snad řekne, že je to příliš mnoho domněnek pro jediné *-i* v slově K a z i; a snad má také pravdu ...

V. ERTL:

VYHLÍDKA, VÝHLED.

V rubrice Listárna redakce v 1. roč. Naší řeči (str. 286) bylo odpověděno kterémusi čtenáři NŘ. mezi jinými věcmi i toto: »Vyhlídka« v češtině má správně jen hmotné významy (v okně, s věže, s hory atp.); ve významě naděje (vyhlídka na dobré zaopatření) je napodobením něm. »Aussicht«. Stejně nepříznivé mínění o tomto slově má i Mašín, který v druhém vydání svého Slovníku českých vazeb a rčení (na str. 218) napsal: »*vyhlídka* na povýšení, na odbyt zboží a p., lépe *naděje*«. Některé výklady a výstrahy tohoto způsobu, obsažené v 1. ročníku NŘ., byly vinou okolností ještě pod vlivem starších názorů a výkladů brusičských a nejedna z nich byla v pozdějších ročnících po kritickém rozboru opravena (*považovati, postrádati, jeden z nejlepších, výminka, práce končí, není ke koupení, dozvěděti se, střežiti* a p.). Slovo *vyhlídka* ve významu, který byl prohlášen v 1. roč. NŘ. za napodobení něm. slova *Aussicht*, vyskytuje se dnes velmi často, ale ani v jediném z dalších ročníků NŘ. nebylo vytýkáno, ač o příležitost jistě nouze nebylo. Bude tedy snad dobře podívati se na tu věc lépe a rozhodnouti, máme-li poučení o něm v NŘ. pokládati za platné či viděti v něm výstrahu

založenou jen na zevní podobě výrazu českého s německým, která starším brusičům sice na odsouzení takového českého slova stačila, ale kritice vědecké nestačí. Pokusíme se tedy zjistiti, je-li onen inkrimovaný význam slova *vyhlídka* skutečně nutno vykládati jen vlivem něm. slova *Aussicht,* či jsou-li důvody a doklady k tomu, abychom v něm viděli jen přirozený výsledek domácího vývoje původního a základního významu toho slova.

Slovo *vyhlídka* je, jak viděti už z jeho tvaru, podst. jméno slovesné utvořené z téhož kmene jako slovesa *vyhlédnouti, vyhlédati, vyhlížeti.* Není to jediné slovo toho způsobu; druží se k němu podst. jména *vyhlédnutí, výhled* a starší, dnes v spis. jazyce zaniklá slova *výhleda* a *výhledí.* Základní význam všech těchto podst. jmen, jako jiných podst. jmen slovesných, je abstraktní; znamenala tedy tato slova především (po)hledění odněkud ven, přímo před sebe, možnost (po)hleděti před sebe, zvl. bez překážky, tedy až tam, kam oko dohlédne. Z tohoto významu abstraktního vyvíjel se jako v mnohých jiných případech význam konkretní na př. tím, že se slova výše uvedená stávala označením místa, kudy anebo odkud bylo možno hleděti tak, jak to obsahoval význam základní. Oba významy, onen abstraktní, i tento konkretní, mívají ona slova už v jazyce starém; na příklad abstraktní: *výhledí* (ktož na vysokém stavu [= stanovišti] jmá výhledí Dal. J. 102), *výhled* (rozkoš jest po mých výhledech Vít. 28 b = kam pohlédnu), *vyhlédnutí* (aby sousedům světla oken a svobodného jich vyhlédnutí neodjal Pr. měst. K. 31 u Jgm. a j.); konkretní: *výhledí* (specula Boh. 733 a j. = místo, odkud je dobře vidět, hlídka a p., podle Brandlova Glos. 37 také špehýrka [Lugloch] v hradní věži nebo hledí přílbice); *výhleda* (specula, stráž Lact. 153), *vyhlídka* (conspicilium Vel. Nq. 538) atd. K významům jiným, k nimž se tato podst. jména ze svého původního významu abstraktního mohla vyvíjeti a také vyvíjela, můžeme zde nehleděti, protože se to věci, o niž zde běží, netýká. To však třeba poznamenati, že pro ten abstraktní význam, v němž se užívá slova *vyhlídka* v dnešním jazyce a který se pokládá za napodobeninu slova *Aussicht,* z doby starší než novočeské dokladu není. Pro to samo arci není možno význam ten zamítati, neboť právě jména významu abstraktního měnila se až v jazyce novočeském v svém abstraktním významu mnohdy rychleji a hromadněji než za celé období přednovočeské. Abychom zůstali jen u slov téhož kmene, jako je slovo *vyhlídka;* posunuté abstraktní významy, v nichž užívá nová čeština na př. slov: *vzhled* (= vztah, stránka), *rozhled* (šířka vzdělání v jistém oboru), *přehled* (schopnost snadné orientace v jisté látce vědní), *ohled* (na někoho), datují se vesměs až z doby novočeské a není pochyb-

nosti, že vznikla přirozeným vývojem ze staršího abstr. významu těchto slov.

Z abstraktních výrazů, o něž nám zde běží, uchoval si spis. jazyk do počátků novočeské literatury slova tři, *vyhlídnutí, výhled* a *vyhlídka* (po staru také *výhlídka*), s významem nejčastěji tím, v němž užíváme až posud slov *vyhlídka, výhled* bez námitky; na př.: vyhlídnutí z Etny jest tak krásné, že se nedá vypsati 1811 Kramer. Vlast. nov. 239; výhledu nekryly tu závady ni stínové 1811 Jungm., Ztrac. ráj 1, 144; Amara, hora v Abysinii, s vyhlídkou výbornou t. 1, 212 a j. (Jiné významy abstraktní, na př. *vyhlídka, výhled* = vzhled, vzezření, *výhledy* = prohlídka hospodářství nevěstina před námluvami a p., jsou v spis. jazyce nč. řídké a nás se tu netýkají.) Ve významu konkretním žije v nč. spis. jen slovo *vyhlídka* buď jako označení toho, co je vidět (Čirikov, postaviv se u okna, počal si prohlížeti vyhlídku Havl.-Gogol, Mrt. duše v Nár. nov. 1849, 641) anebo jako název samostatně se otvírajícího dílu okna (Guckfenster, už u Dobr.); jiné konkretní významy téhož slova, s nimiž se v nč. setkáváme, jsou řídké aplikace buď individuální (na př. na Kynastu vyhlídkách 1832 Kollár, Sl. dc. zn. 263), nebo archaistické (Vlasta kázala na zdech okolo vyhlídky a bašty postaviti 1792 Šedivý, Čes. amaz. 20). Z oněch tří abstrakt výše uvedených zachovala se v tom významu do dnešního jazyka jen dvě, t. j. *výhled* a *vyhlídka* (s užitím skoro týmž); slovu *vyhlédnutí* zůstala jen platnost podst. jména slovesného (v užším slova smyslu) k slovesu *vyhlédnouti* (vyhlédnutí z okna, vyhlídnutí nevěsty), kdežto ve významu ‚vyhlídka', který mělo ještě v první pol. 19. stol., se ho dnes už neužívá.

Podle různého pojetí významu slov *vyhlédnutí, výhled, vyhlídka* mohla se tato slova v nč. objektivně různě doplňovati; podle toho pak se mluví buď o vyhlídce n. výhledu *na něco* (na př. výhled na vísku Joru Jungm., Atala 60, vyhlídka na nížinu okolní t., Ztrac. ráj 1, 164 a č.), *po něčem* (na př. vzadu sloupení a vyhlídka po nádvoří Tyl, Č. Thalia 2, 55), *k něčemu*, t. j. jistým směrem (výhled k dolům osloněným Turin., Angel. 26) anebo *do něčeho* n. *v něco*, t. j. do nitra, do hloubi něčeho (příjemné výhledy do rájů požehnané země bavorské Sedláček v ČČM. 1827, 2, 93; pahorkové zamezují vyhlídku z obydlí do volné prostory 1837 Vesna 255; dvě postranné okna poskytovaly výhlídku v rozlehlý dvůr Mácha v Květech 1834, 70 a j.).

Jako v nesčetných případech jiných přenáší se i v tomto případě výraz označující vnímání smyslové, pozorování vnějšího světa snadně na uvědomování pochodů a dějů v životě duševním. Jako se oku skutečnému otvírá vyhlídka do kraje, na města a dědiny, tak se před duševním zrakem člověka objevuje obraz toho, co existuje buď jen

v jeho paměti, nebo v jeho fantasii. Možností tohoto pojetí zmocňují se především básníci. Na př.: Toliko vám (bohové) jest známo, co prospívá — vy hledíte v říši dálnou příští; nám večer každý mlhovitá hvězdní rouška kryje výhled Macháček-Goethe, Ifig. 51; odtud (ze zásvětí) na věky již do bytnosti časné vyhlídka je zastřena Dobroslav 1821, 2/4, 171; v neštěstí jsi (paměti) nejkrásnější výhled do minulosti Turin., Angel. 26; vlasti se kvetoucí vyhlídnutí otvírá: slyší v radostném podivu zvěstování žádoucího Homera a Klopštoka Hněvkovský, Zlomky 6; nevěděla, jakou dalekou a širokou vyhlídku zámyslům otevřela přede mnou Tomsa, Klaurenovy Pov. 9, 173 a j.

Zvláště k představě budoucnosti hodil se dobře výraz označující pohled směřující kupředu, do hloubi toho, co leží před námi. Proto se spojení výrazů obě tyto představy označujících vyskytuje zvláště často, ustaluje se i v próze bez jakékohokoli oparu básnického a opakují se v něm skoro všechny kombinace výrazové, s nimiž jsme se setkali při výrazech označujících patření smyslové. Na př.: Jaké máme *vyhlídky do budoucnosti?* Jgm., Slov. 5. s. v.; Bůh stvořil naději, aby *do budoucnosti* veselejší *výhledy* nám otvírala Kollár, Káz. 2, 564 (pod. J. z Hvězdy, Harf. 81; Zelený, Živ. Jungm. 291; Hálek, Sp. 3, 51 a č.); (hořkosti smrti) oslazují se nám *výhledem k lepšímu životu* Marek v Prvot. 1813, 208; bez kteréžto blažitelné *vyhlídky do budoucna* jemu (člověku) nelze ani ctnostnu ani šťastnu býti Č. kat. duch. 1828, 343 (pod. J. z Hvězdy, Jarohněv 3, 123, Havl., Polit. sp. 2, 685 a dosud: pěkná *vyhlídka do budoucnosti:* nic ji nečeká, nic, leda staropanenství Jirás., Sp. 15, 227 a j.); k tomu ještě snad z jara krásná válka ve Vlaších — pěkné *vyhlídky na budoucnost* Havl., Polit. sp. 2, 270 (Hálek, Sp. 1, 341 a j.); řidčeji: i byl jsem tak blažen jedinou touto *vyhlídkou k budoucímu štěstí* svému Čelak. v Č. včele 1835, 404, b.

Srovnáme-li tyto výrazy s uvedenými dříve výrazy, v nichž se tato slova *výhled, vyhlídka* atd. jeví v svém významu základním, nebudeme jistě moci neviděti v tomto přeneseném jich užití významový vývoj docela snadný a přirozený. A stejně tak, pokročíme-li o krok dále. Není pochybnosti, že v dokladech právě uvedených souvislost sama nabízí možnost rozuměti výrazům *výhled* n. *vyhlídka do budoucnosti* a zvl. *na budoucnost* v témž smyslu, v jakém mluvíme o naději do budoucnosti nebo na budoucnost. Proto se také oba výrazy, *vyhlídka* i *naděje,* vyskytují vedle sebe, jako výrazy souznačné. Na př.: *výhledem* k lepšímu životu, *nadějí* o věčnosti Marek v Prvot. 1813, 208; všecka dobromyslná ponuknutí, porady a výstrahy, všecky utěšitelné *výhledy* a *naděje* Jungm., Slsn. XCIV; ale z druhé strany, jaké má *vyhlídky* duch, jaké *naděje* a jaká

práva Klácel, Bidpaj 2, 123; před tím byly jen *naděje, výhledy* radostné... nyní nastoupila již přísnost života Štúr, O nár. pís. 90 a j.

Zároveň je už z těchto dokladů vidět, že význam, jehož se mohlo dostávati slovům *výhled, vyhlídka* ve spojení s výrazem dalším, označujícím budoucnost, emancipuje se, jako často, od tohoto spojení (srov. anal. dělati si plány [do budoucnosti]) a naše slova tím nabývají významu ‚naděje' sama o sobě. Z původního významu zůstávala však těmto slovům proti slovu *naděje* barva indiferentní aspoň potud, že je možno mluviti nejen o pěkných vyhlídkách (teď se měl najednou všech těch *lákavých* vyhlídek vzdáti Světlá, První Češ. 1, 64; vyhlídka byla *skvělá,* ale Gerard přece ji zamítl Holeček, Sp. 4, 121 a č.), ale také o vyhlídkách nedobrých, čehož u naděje nebývá (to je *smutná* pro mne vyhlídka! Co tu mám dělat Pfleger, Sp. 2, 250; také vyhlídka jen *bledá!* Rub., Dekl. 4, 21; iron.: *roztomilá* vejhlídka V. R. Kram., Dům na sil. 25 a č.). Těchto kvalifikativ arci potřeba není, je-li předmět vyhlídky (t. j. očekávání, naděje) udán, což se děje zase celkem týmiž formami jako v případech dosud uvedených. Na př.: taková opatrnost zahradí zlomyslnému a ziskuchtivému bezbožníku všechen *výhled k výhře* ČČM. 1829, 2, 72; *vyhlídka k* brzkému všeobecnému *pokoji* vždy více se vyjasňuje Vlast. nov. 1813, 208; ani *vyhlídky na rozmnožení* spisovatelské cti a slovutnosti nebyly pohnútkou k tomuto dílu Čelak. v ČČM. 1830, 3 a j. Formálně se projevuje dokonaný přechod od významu ‚pohled' k významu ‚očekávání, naděje' tím, že předmět vyhlídky může býti vyjádřen také infinitivem nebo vedlejší větou obsahovou; na př.: nějaká bohyně může ovšem sedět bez nosu, ale maje *vyhlídku obdržet*... Havl., Rus. směs (Nos) 42; bylať *vyhlídka, že* osud národů těch nyní v pokojnější koleji se ubírati začne Tomíček, Děje angl. 18 (a dosud: *vyhlídka, že* to všechno skončí až za rok Herben, Do třet. 343 a j.). A konečně, užívá-li se slova *vyhlídka* absolutně, je přirozeno, že se míní zpravidla pregnantně naděje, t. j. očekávání něčeho dobrého. Už Jungm. píše Kollárovi (ČČM. 1880, 199): při církvích tedy, aspoň na ten čas, není zde *výhledu* (= není naděje, nelze si nic slibovati); a tak často: jestiť on (Antonovič) člověk poctivý, důkladný... i není pochybnosti, že daleká jest *vyhlídka* jeho Čelak. v Č. včele 1835, 337 (= naděje, že to daleko přivede); k tomu se přidávaly pomalu starosti o vezdejšek, o potřeby, o postavení, o *vyhlídky,* o budoucnost i o stáří a smrt Tyl v Květech 1845, 247; nejsem-li tak bohatý jako on, mám přece dostatečné jmění i *vyhlídky* Štěpánek, Kord 7; »až povyrosteš (řekl hospodář),

můžeš být volákem a odtud není daleko do oráče a čeledína.« *Vyhlídky* tedy byly Hál., Sp. 7, 29 a j.

Dnešní usus spisovný se ustálil tím způsobem, že se ve významu blízkém slovu *naděje* užívá zpravidla jen výrazu *vyhlídka,* a to buď absolutně (kde zbytek pův. pojetí se značívá v atributu — ne nutném — *do budoucnosti*), anebo s předmětem očekávání označeným předložkou *na (vyhlídka nač),* kdežto výraz *výhled* zůstává i při svém přeneseném významu blíže významu původnímu, s nímž ve shodě je i jeho vazba *(výhled do budoucnosti, do ráje manželského* a p.). Všechny jiné způsoby užití i vazeb, které byly výše uváděny ze starších spisovatelů nč., možno dnes pokládati za zaniklé. Tyto vazby dnešní mají nepřetržitou kontinuitu od samých počátků nč. řeči spisovné a byly dokládány ze spisů dobrých spisovatelů starších i současných (z Jungmanna, z Čelakovského, z Havlíčka, z Tyla, z Hálka, Světlé, Holečka, Herbena, Jiráska atd.), jichž počet by bylo lze ještě snadno rozmnožit (kaplan má vyhlídku na krásnou faru Čech, Pov. 3, 53; vážil tuto vábnou vyhlídku (jíti na ples) s ponižujícím úkolem t. 1, 12 a j.). Stejnou kontinuitu mají i jednotlivé stupně a etapy, po nichž významový vývoj slov *vyhlídka, výhled* postupoval od jejich významu základního, ‚pohled odněkud vpřed', až k významům, které se jeví na př. ve výrazech *jaké máš vyhlídky?, vyhlídka na výhru, výhled do budoucnosti.* Nikde v tomto řetěze významů nebyli jsme nuceni utéci se o výklad dalšího článku nebo nějakého vybočení ke vlivu něm. slova *Aussicht,* jak toho bývá někdy v dějinách slov třeba a jak je to nutné na př. při výkladu, jak slovo *náhled* došlo významu ‚mínění', v němž se ho dnes namnoze užívá. Nemůžeme sice vliv slova *Aussicht* vyloučit s matematickou jistotou, ale nemůžeme vidět v něm příčinu, nýbrž leda jen podporu, která působila týmž směrem, jakým se ubíral vývoj domácí a jakým by se byl pravděpodobně ubíral, i nebýti této podpory. To ovšem k odsouzení nestačí.

Že by bylo slovo *vyhlídka* dospělo a snad skutečně dospělo k významu, který se mu vytýká, bez vlivu slova německého a že ten význam je výsledkem zcela přirozeného vývoje významového, o tom můžeme souditi z analogie jazyků, v nichž se slova toho významu vyvíjela týmž způsobem. Je to především pol. slovo *widok,* které zcela obdobně s naším slovem *vyhlídka* může znamenati nejen pohled odněkud na něco (na př. z okien swych mam piękny widok na okolicę), nýbrž i naději na něco, očekávání něčeho (na př. widoki, które kto ma dla siebie na przyszłość; ma widoki bogatego oženku a p.). Stejně i srbochorv. *izgled* vedle významu shodného se základním významem našeho slova *výhled* může znamenati (ač řídčeji) »u prenesenom smislu očekivaňe, da će se ňešto izvršiti, čemu se

nadamo« (Rječnik 4, 174). A můžeme-li věřiti dokladům Kottovým (4, 926) označeným zkratkou Us. (podle jeho vlastního výkladu = usus, řeč obecná), posunul se význam slov *výhled, vyhlídka* podobným směrem místy snad i v jazyce lidovém; rčení »výhled (naději) na něco míti«, které uvádí Kott bez udání pramene, shoduje se úplně významem s doklady, které jsme uvedli ze staršího období novočeské řeči spis., rčení druhé, »jaký pak to medle výhled?« citované se zkratkou dr. J. Mitvalského (z Kunvaldu) s významem ‚kam pak to vede, čeho se tu lze nadíti', je významu, o nějž tu jde, velmi blízké.

Z toho ze všeho tedy vyplývá, jak myslíme, zcela přesvědčivě, že není příčiny, proč bychom slovo *vyhlídka* ve významu ‚naděje' (vyhlídka na dobré zaopatření) měli pokládati za napodobení něm. *Aussicht;* naopak dějiny toho slova, jak se nám jeví v dokladech snesených z dobrých spisovatelů nč., i analogický významový vývoj jeho synonym v jiných jazycích, i takových, kde vliv němčiny můžeme dost bezpečně vyloučiti (jako v pol.), ukazují, že slovo *vyhlídka* k významu tomu dospělo cestou přirozenou a vlastní.

V dnešním spis. jazyce v tom významu zdomácnělo a má tu tedy své dobré právo nejen pro svůj legitimní původ, pro svou dlouhou existenci, datující se od samých počátků nč. jazyka, nýbrž i pro svou vlastní funkci, kterou mu hospodárnost řeči vedle slova *naděje* přidělila. Obě slova, *vyhlídka* i naděje, se významem sobě velmi blíží, velmi často lze užíti bez valného rozdílu slova toho nebo onoho, ale přes to není ani jedno ani druhé zbytečné, protože se jejich významové sféry nekryjí úplně, jako se nekryjí dva stejné kruhy, i když jejich středy nejsou od sebe daleko. Slovo *vyhlídka* se blíží významem nejvíce francouzskému slovu *chance* a v tom významu se ho u nás také nejčastěji užívá. Od slova *naděje* se liší především, jak už bylo výše pověděno tím, že je to vox media, slovo významu indiferentního, aspoň potud, že můžeme mluviti o vyhlídkách buď utěšených, pěkných a p. anebo smutných, špatných a p., kdežto mluviti o smutné nebo špatné naději byla by contradictio in adiecto, protože slovo *naděje* vyjadřuje vždycky očekávání něčeho dobrého; proto se také mluví na př. o vyhlídce na kriminál, nikoli o naději (leda ironicky). To má asi důvod v dalším významovém rozdílu mezi oběma slovy. *Vyhlídka* je reálnější než *naděje;* naději lze mít za každých okolností (optimista doufá i v situacích nejzoufalejších), ale *vyhlídka* je očekávání založené na jistých podmínkách. Na př. vyhlídky na postup v úřadě máme jen tehdy, víme-li, že se nějaké místo v dohledné době uprázdní, že se bude rozmnožovati personál a p., tedy známe-li podmínky (ať už příznivé či — nemáme-li vyhlídek — nepříznivé), na nichž své očekávání zakládáme; doufat,

mít naději na postup můžeme však přece, i když není vyhlídek. S tím souvisí konečně třetí rozdíl mezi oběma slovy. Naděje je stav subjektivní a nemůže existovati mimo subjekt; vyhlídka je objektivnější a proto lze mluviti o vyhlídkách jako o něčem, co existuje do jisté míry samo o sobě, mimo nás. Proto říkáme nejen, že nemáme vyhlídek, nýbrž také, že v tom a v tom povolání není vyhlídek, že jsou v něm špatné vyhlídky, nebo dokonce, že to povolání nemá dnes vyhlídek; naději mohu míti jen já, ale nelze mluviti o tom, že v tom a v tom stavu není nadějí anebo dokonce že ten stav nemá nadějí.

Je tedy slovo *vyhlídka* v tom významě, jehož se týkal tento výklad, nejen slovo původu domácího, nýbrž i slovo potřebné, užívá-li se ho tam, kde jako konkurent slova *naděje* má lepší právo.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Ferdinand Liewehr, *Die Ortsnamen des Kuhländchens.* (Veröffentlichungen der Slavistischen Arbeitsgemeinschaft an der deutschen Universität in Prag, I. Reihe, Heft 1.) Liberec 1926. Stran 88.

Jména míst jeví všude stopy po jazycích národů, kteří žili v příslušných krajích, ba nezřídka jsou jediným pramenem vědomostí o jazyce v jisté době historické. Proto se jazykozpytci bedlivě obírají jejich studiem. Ale obtíže, s nimiž se zde potkává vědecké badání, jsou neobyčejné. Mnohá místní jména byla dlouho jen lokálně běžná a jejich hláskový vývoj nebyl kontrolován obecnou mluvou, takže se mohl odchylovati od pravidel obecně platných. Památky, v nichž jsou tato jména zachována, psali často písaři neznalí krajů, z nichž jména pocházejí, ba namnoze ani jejich jazyku nerozumějící. Proto potřebuje toponomastika spolupráce rozličných oborů vědních. Historik zjišťuje, zda jsou památky s místními jmény původní či opisy a zda jsou opisy věrné. Od paleografa se dovíme, jaké omyly se mohou státi při opisování. Čísti s pravým porozuměním historické texty, dobře se obeznámiti i s dějinami hospodářskými a kulturními, to je nutný předpoklad správného etymologisování v toponymii. Ale je třeba býti obeznámen také s přírodními poměry studovaného kraje. Mnoho o nich povědí zkušenému badateli dobré mapy, ale ještě mnohem cennější je nejednou přímý názor na místě samém. Botanika pomáhá při výkladu jmen obsahujících názvy stromů nebo

jiných rostlin, archeologie objasní mnohdy neproniknutelnou záhadu mající kořeny v pravěku, národopis dá důležitou podrobnost pro potvrzení dohadu atd. Aby byla usnadněna spolupráce těchto disciplin, sestupují se odborní znalci v společnosti, jako je angl. Place-Name Society, která se utvořila r. 1921 pod předsednictvím H. Bradleye. Také u nás pracovala několik let odborná komise místopisná při ministerstvu vnitra, řešící úkoly především praktické, t. j. stanoviti úřední názvy obcí v naší republice.

Ale linguistické studium toponymie nenašlo u nás mnoho pěstitelů, ač mu zvláště historikové půdu dosti připravili. Paleograf G. Friedrich pořídil diplomatické vydání dokumentů z let 805 až 1230; přehled listinného materiálu, rozptýleného po archivech, pořídili K. J. Erben (z let 600—1253) a J. Emler (léta 1253 až 1346); historickou topografií českou se po F. Palackém a H. Jirečkovi obíral zvláště A. Sedláček, moravskou V. Brandl, V. Prasek, F. Černý a j., slovenskou nejnověji V. Chaloupecký. Dějepisec Palacký to také jest, od něhož máme první etymologický rozbor místních jmen (v Čas. Čes. musea 1834, str. 404—419) dávno před základními slavistickými pracemi Miklosichovými (o tvoření místních jmen ze jmen osob 1865 a z apelativ 1872—1874)*) Avšak od filologů je toponymických prací poskrovnu. Mimo studie slezských badatelů A. *Vaška* (Výklad slovanských jmen v Opavsku [Progr. gymn. v Opavě 1872]; O povahopisných jmenech osad staročes. [Čas. Mat. mor. 1876]) a V. *Praska* (Zdrobněliny a druhotvary místních jmen [Komenský 1876]) zasluhují ze starší doby zmínky ještě B. V. *Spiess* (Studia z oboru místních jmen [Besedy 1863]; Jazykozpytný rozbor stčes. místních jmen na *-ici* zakončených [Otavan 1864]; Stčes. místní jména s příponou *-ov* [Progr. reálky v Král. Hradci 1883]) a F. *Nekola* (Topica v Boleslavště [Progr. gymn. v Ml. Boleslavi 1892]). Než to jsou vesměs drobnosti a ještě z valné části dnes už zastaralé. Skutečné jazykové monografie máme jen od F. *Černého* a P. *Váši* (Moravská jména místní. Výklady filologické. Brno 1907) a od A. *Profousa* (Jazykový výklad místních jmen v plzeňském hejtmanství [Sborník měst. histor. musea v Plzni III, 1914, str. 71 nn.]; O místních a zvláště pomístných jménech v okrsku chrasteckém [Národop. věstník 13, 1918, str. 13 nn.; 14, 1920, str. 49 nn.]). *Vydrův* rozbor čes. místních jmen na Prachaticku (Zpráva obch. akad.

*) Tato Miklosichova pojednání, otištěná pův. v Denkschriften vídeňské akademie věd, vydal nově E. Bernecker v 5. svazku III. řady slovan. učebnic a příruček (Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher) u C. Wintra v Heidelberce 1927.

v Karlíně 1916, str. 25—56) nevyhovuje ve mnohém vědeckým požadavkům. Studie M. *Weingarta* »Bratislava — Pressburg — Posonium« (Sborník fil. fak. univ. Komens. v Bratislavě I, 1923 č. 17, str. 113—131) vzbudila ostrou odezvu maďarského linguisty J. Melicha (Zeitschrift f. slav. Philol. 1, 1924, str. 79—101); srv. tamtéž ještě k tomu thematu poznámky E. Schwarze [2, 1925, str. 58—61] a R. Holtzmanna [str. 372—379]), což autor asi předvídal, když hned k prvým řádkům připojil poznámku: »Etymologie místních jmen je tak ošemetná, dosud tak málo propracovaná a její výsledky často tak pochybné, že jenom nerad ... se pouštím na tuto kluzkou půdu.«

Na území našeho státu jsou rozsáhlé oblasti, z nichž byl český živel vytlačen lidem německým, ale kde z nomenklatury krajové všecky stopy po původním obyvatelstvu vyhlazeny býti nemohly. Studium jmen těchto krajů předpokládá vedle důvěrného obeznámení s vývojem českého jazyka ještě dobrou znalost historické mluvnice německé. Stará česká jména kraje žateckého a litoměřického sebral již Palacký (Čas. Čes. musea 1846, str. 55—83), toponymií hejtmanství znojemského se obíral J. Wisnar (Progr. něm. gymn. ve Znojmě 1895, 1896), jižní a jihozáp. Čechy po této stránce studoval M. Klimesch (v Mitteilungen der Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, sv. 47, 49, 50; zvl. otisk z r. 1912), o slovans. jménech okresu kadaňského a doupovského jednal Th. Schütz (Jahrbuch der Stadt Radonitz 1914). Ale teprve po válce vycházejí práce psané německými linguisty všestranně připravenými pro výklad našich místních jmen. E. S a n d b a c h rozbírá hláskosloví, kmenosloví a etymologii místních jmen z Lanškrounska (Die Schönhengster Ortsnamen, Heidelberg 1922, str. 437), používaje výsledků své analysy k charakteristice německého nářečí v tomto jazykovém ostrově. G. G i e r a c h podává ve dvou přednáškách (Altdeutsche Namen in den Sudetenländern, Liberec 1922, stran 19; Germanen am Eschengebirge, Liberec 1923, stran 16) dobře odůvodněné keltské a germánské etymologie některých názvů. Keltského původu jsou *Sudety, Eger — Ohře, Jizera;* jméno *March* je také keltské, ale germanisované. Název *Říp* je identický se starým nord. *rip,* jež značilo skálu, horu. V něm. Dalimilovi zní toto slovo *Reiff;* z toho lze souditi, že Slované přišli do našich zemí před ukončením hornoněmeckého posouvání hlásek *(p — f),* t. j. před VI.—VII. stol. po Kr.

Nejvíce se obírá toponomastikou E. S c h w a r z, který však je také nejradikálnější v úsilí, vyložiti všecky staré názvy z germánštiny. Zdá se, že je jeho snahou, opříti i jazykově teorie něm. historiků (zvl. B. Bretholze) o nepřetržité existenci německého

živlu v našich zemích od dob Marobudových. Již titul jeho práce Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte in den Sudetenländern, Liberec 1923, stran 123, prozrazuje cíle, jež nejednou určovaly směr kombinačního nadání tohoto etymologa.*) Germánského původu jsou prý téměř všecky názvy řek s příponou *-ava* (=*ahwa* ‚voda'), tedy nejen *Vltava* (=Wildach), *Orava* (=Adlerfluss) atd., nýbrž i *Rudava, Sázava, Trnava,* jakkoliv tato jména lze bez násilí vykládati jako stará jména slovanská (srv. stejně tvořené názvy *Rusava, Litava; Ostrava, Svitava; Žitava, Jihlava, Šumava).* Z materiálu Schwarzem s velikou pílí sneseného naopak vysvítá, že sice jsou germánského původu hojná jména řek, ale jinak je stará naše toponymie slovanská. Naši předkové nenašli tedy svou novou vlast bez obyvatel, ale asimilovali je energicky

F. Liewehr zdůrazňuje hned v úvodu své práce, o níž zde budeme referovati, že jej vedou zájmy jen teoretické. Studuje místní názvy Kravařska, úrodného pruhu země po obou březích řeky Odry na rozhraní Moravy a záp. Slezska. Žijí tam dnes většinou Němci, ale původní obyvatelé toho kraje byli Čechové. Proto má převážná většina osad, potoků a tratí jména českého původu. Liewehr vychází od podoby jmen dosvědčené starými památkami literárními, zjišťuje původní znění a vykládá etymologicky všecky jeho složky, pečlivě dbaje i významu odvozovacích přípon. Přihlíží ke všem hláskovým změnám, jimiž názvy prošly, a neopomíjí ani znění dialektického. Proto a také, že zná historii kraje i dnešní jeho ráz, jsou jeho výklady většinou přesvědčující. Studovaná jména ovšem neposkytují z valné části výkladu nepřekonatelných obtíží a výsledky práce nepřinášejí mnoho překvapujících novot. Za nejoriginálnější považujeme výklad slova *Jičín* (str. 11—23) a poznámky připojené k názvu *Kletné* (str. 66—68).

Jičíny jsou na Kravařsku dva, Starý a Nový; jejich něm. názvy podle dnešního úředního způsobu psaní jsou Alt-Titschein, a Neu-Titschein. Nejstarší záznamy (od r. 1201) píší *Jičín* (r. 1298 také *Hičín),* ale již r. 1281 se objevuje forma *Tycin,* která má od počátku XIV. stol. v památkách převahu. Hláska *t* na počátku tohoto tvaru se vykládala zpravidla mylnou dekomposicí ze složeniny Alt-Itschein a jméno Jičín se považovalo za pův. přivl. jméno

*) E. Schwarz to mimo uvedené dílo ještě několikrát pověděl. Srv. jeho článek »Reste vorslavischer Namengebung in den Sudetenländern« (Mitteil. d. Vereins f. Gesch. d. Deutschen i. B. 61, 1923, str. 26—39), dále přednášku »Siedlungsgeschichte der Deutschen in den Sudetenländern im Lichte der Namenforschung von der Markomannenzeit bis zu den Hussitenkriegen« (Praha 1924, stran 28) a konečně příspěvek »Die Landnahmezeit der Sudetenslaven« v Sudetendeutsches Jahrbuch I., Augsburg 1925.

přídavné k *Jitka* (Jitčin hrad). Ale jest ještě říčka *Titsch*, čes. *Tyča, Týča*, a dcera vých.-franského markraběte *Jutta* (t. j. Judith) byla v Čechách nazývána *Jutka;* počáteční *ju-* se přehlasuje v *ji-* teprve od poč. XIV. stol. Tato fakta a okolnost, že v Bulharsku je ves *Dičin* a v Srbsku řeka *Dičina*, přivádějí Liewehra k výkladu jména Jičín z pův. *Dičín*, odvozeného od slova *dik'* ‚kanec'. Na oporu tohoto výkladu uvádí místní jména *Holubín, Husinec, Zaječín, Osletín, Vlčetín, Komonín, Čelín* (v Sasku Zschillen, t. j. *včelín), Řubřina* (od *zubr), Köslin* v Prusku (od *kozel), Schwerin (zvěr-in'),* odvozená od jmen zvířat. Změna *di-* v *ji-* prý nastala, protože je počáteční *di-* v slov. jazycích poměrně vzácné a protože hláska *ď* je artikulačně velmi blízká hlásce *j;* srv. Dějice, Nedvějice (také dial. rajić), dále Jedibaby, Ječany, Ješov, Jelouš, Jetřich a j. (m. Dědice atd.). Liewehr proto i jméno Jevíčko vyvozuje z Děvíčko (od *děva, děvica)* a je mu při tom oporou, že osada *Děvice* na Krnovsku je r. 1222 psána *Jewiczki;* viz jeho příspěvek »Gewitsch im Schönhengst« (Zeitschrift für Ortsnamenforschung I., 1925, str. 138 n.). Slovo *dik* ovšem není zachováno v českém slovníku; má je jen polština *(dzik)* a maloruština *(dyk)* a od něho odvozené adj. zná i jazyk hornolužický *(dźiky).**) Osobní jméno *Dik* může být lichotná zkratka k *Diviš.* Ale v místních jménech se někdy zachovávají slova jinak zašlá, na př. pol. *chłąd*, ‚větvička' v názvu *Chłędowa* (jinak se říká *rózga*)**), a oblast, kde je apelativum *dik* běžné, přímo sousedí s územím, z něhož je vykládané jméno. Liewehr arci předpokládá tvar *Dičín* i pro náš český *Jičín,* protože ani zde nejstarší doklady neznají tvaru *Jutčín, Jučín.*

Jméno *Kletné* odvozuje Liewehr od starého slovanského *klěť,* jež značilo obydlí, komoru, chyši a pod. (čes. *klec* je od toho deminutivum, pův. *kletcě*). Synekdochicky se může i celá obec jmenovati podle jednotlivé budovy nebo její části, srv. něm. *Hof, Zell, Weiler.* Podobné názvy obcí jsou *Kletice, Kletečná, Klecany.* Ale s týmž kořenem lze prý spojovati ještě některá slova, jež značí svah, kopec, horu (na př. něm. *leite* svah, lat. *clivus* kopec), a tento význam vidí Liewehr ve jméně nejvyšší hory Blánského lesa na jihočes. Krumlovsku *Kleť.* Srv. jeho článek v uvedeném již německém časopise pro toponymické badání, roč. II. (1926—7), str.

---

*) Analogické obtíže jsou při výkladu jména *Praga,* neboť obecné *praga* je známo jen ze staré ruštiny a polštiny. Viz referát o článku Profousově, NŘ. 11, str. 17—20.

**) Podobně vidí A. Brückner v starém rus. názvu řeky vlévající se u Přemyšlu do Sanu *Vjagor* (pol. Wiar) zašlé slovo odpovídající lit. *vingrus* ‚zakřivený' a v pol. *Wkra* (přítok Bugu) obdobu lit. *vikrus* ‚hbitý' (Archiv f. slav. Philol. 41, 1927, str. 303).

65 n. Nelze však přejíti mlčením, že této etymologii odporuje na př. litevské *šlaitas* ‚svah', a přes tyto hláskové překážky se lze přenésti jen odvážným uznáváním dvou variant téhož kořene.

Názvy míst a potoků na Kravařsku tvoří dvě hlavní skupiny, jednak označují povahu místa, jednak jsou odvozeny od jmen osobních. Do prvé skupiny bychom ke *Kletnému* nejspíše přiřadili *Jistebník (jistebník* byl také hlídač rybníků, baštýř, jinak zvaný i ‚boudný'; pak to značilo strážní domek sám, něm. Zapfenhaus; srv. i *Jistebnice)* a *Sedlnice;* tato osada se prý pův. jmenovala *Sedlo* a potok, u něhož leží, byl ‚Sedlnice' (nyní *Sedlnička).* Zřetelný je význam jmen *Loučka, Lučice (-ice* je zde tvoření kolektivní), *Studenka* (pův. asi ‚Studená voda', ‚Studená louka' od studených výparů nad lukami a rybníky) a potoku *Luha* (pův. ‚luhy' při potoku ležící). I *Hůrka* je název jasný; autor uvádí možnost, že to jméno snad upomíná na někdejší dolování, zvl. na stříbro (srv. Březové Hory, Stříbrné Hory, Kutné Hory atd.). Podobně *Pohoř,* není-li to osada ‚po hoře', jako je prý *Polom* ves ‚po lomě' (jižní její část se jmenuje ‚Steinbruch'). Ale ‚Polom' může být i památka na kácení lesů v »Moravské bráně« a pak se řadí k rozsáhlé pomístné terminologii, jako Poruby, Proseky, Paseky, Kluče atd. Na Kravařsku jest dále osada *Kujavy,* kterou Liewehr vykládá jako polské Kujawy, Kujawiszcze, t. j. kraje vymýcené (srv. sloveso *kúti, kovati* s významem blízkým podst. jménu *kyj',* odvozenému od téhož kořene). *Suchdol* je ze Suchodol; něm. zní *Zauchtel* s počátečním *c,* protože němčina neměla hlásky shodné s naším *s-* (dnes *s-* zní v němč. *z-,* do XIV. stol. bylo podobno hlásce š-). Jméno *Jílovec* může býti vzato od jílové půdy, ale také to může poukazovati k ‚jilování', t. j. ryžování zlata. Od stromů mají jména *Jesenice* (*jasan,* srv. Vrbice, Lipice, Doubice nebo i: Javornice, Lipnice, Jilemnice) a *Dub* (srv. názvy osad Smrk, Habr, Tis a j.; obec se asi původně jmenovala »u dubu«). *Děrné* je prý utvořeno podle něm. *Tyrn* (starší forma ‚Tyrne' a dialekticky rozvedeno ‚Thyerna'), jež vzniklo na základě čes. označení *Drnava* (k subst. *drn*). K rozsáhlé skupině jmen, jako Vráž, Vražice, Vrážný, Vrážná a pod., jež značila místa, kde se »vražilo«, t. j. čarovalo, připojuje Kravařsko *Vražno.* Do názvosloví hřbitovního (na př. Žaly, Žalov, Želany, Želenice, Želenky) zařaďuje Liewehr také název *Žilina,* ovšem není-li odvozen z osobního jména vzniklého zkrácením slov, jako Želibor, Želislav. Potoky mají jména buď z adjektiv *(Zrzávka, Čermenka, Temnice;* něm. *Gamlich* je z čes. ‚jamník', srv. ‚Reimlich' z ‚Rybník') nebo odvozená od substantiv: *Lubina* prý od *lub* ‚kůra stromová', jež někdy zcela pokrývá hladinu potoka.

Druhá kategorie názvů je od osobních jmen. Nejčastěji jsou to zpodstatnělá přivlastňovací adjektiva, jako *Bílov, Bílovec, Pustějov, Mošnov, Vyhnalov; Bělotín, Skorotín.* Protože stará slovanská jména osob byly dvojčlenné složeniny, předpokládá Liewehr, že základem těchto toponymik je pravidlem zkrácená, hypokoristická forma, na př. *Běl, Biel* (z Běloslav), odtud *Bělota* (přípona *-ota* jako v *sirota, holota*); *Pust-ěj* (z Pustimír). *Skorota* náleží k adj. *skorý* ‚rychlý'; srv. jména osob Brzota, Prudota (k adjektivu brzký, prudký). *Mošna* se stalo osobním jménem z obscénního významu slova *mošna* ‚nevěstka', ‚vulva'. *Blahutice* jsou od jména *Blahut,* utvořeného lichotnou příponou *-ut* od základu *blah-* (plná jména jsou na př. Blahoslav, Blahomil). Tato obec se jmenuje také *Blahutovice;* zde jsou spojeny přípony *-ov* a *-ic* jako v názvu *Bludovice* (základ *Blúd).* Stará přivlastňovací adjektiva jsou *Libhošť* (k Libhost, pův. L'ubohost) a *Skrbeň,* název zašlé osady (ke Skrben, srv. jména jako Skrbimír). Na jejím místě vznikly *Pohořelky,* jež mají jméno buď od vzniku po shoření Skrbeně, nebo od zakladatele *Pohořalky.* Jméno *Hlubojaty* vykládá Liewehr jako posměšek od *hlubojat* ‚zloděj košťálů'.*) Konečně *Jestřábí* může míti základem buď jméno osobní (Jestřáb), nebo apelativum (srv. Telecí, Medvězí).

Ze jmen zvířat jest odvozováno mimo *Jičín* a toto *Jestřebí* jen ještě *Bravinné* (od *bravín* a to od subst. *brav*). Při výkladu jména *Gručovice* (tak zapsáno již r. 1475) uchyluje se Liewehr k předpokladu, že základem německé formy, jež byla dnešnímu názvu předlohou, bylo lašské *grodec* nebo *grodźec* (odtud něm. Groietsch).

K rozboru místních jmen připojil Liewehr (na str. 83—86) seznam slov, jež přejali kravařští Němci z okolní češtiny. Je to snůška zajímavá pro otázku jazykových v ý p ů j č e k. Ze snahy po eufemistickém vyjadřování si vysvětlíme slova *bóžemon* ‚ďábel', *bobák, bubák* ‚strašidlo', an *píske* mache ‚natahoval pysk', áies of dí *plec* kríge ‚dostal na plec, na zadek'. K nadávkám *pluch* ‚pluha, člověk špinavý', *šluch* ‚nepořádná žena', ‚šluha', *ložáke* ‚uličníci, nezvedené děti' řadíme i *škódln* ‚šáliti, pomlouvati', *škádele* ‚Hanswurst', *špince* ‚popichovat' a název *núš* pro škaredý nůž, ‚žabikuch' (taky *kmink,* dial. ‚kmiňák'). Slovo *popábe* ‚zábava, hody' je název lidové slavnosti dožinkové na Valašsku »po-

*) Čes. *hloub, hloubek* značí zelný košťál, *-jat* náleží k slovesu *jęti, imą.* Stejný význam jako u *Hlubojaty* vidí Liewehr i v názvu *Hlubočepy* z pův. Hlubočerpy; *čerp* tu prý značí ‚zloděj' a místní jméno Hlubočepy zachovalo starý tento význam, pro nějž svědčí etymol. příbuzenství slovesa *č'rpą,* **čer(p)ti,* dnešní *čerpati* (srv. lot. *kerpis* zloděj, lat. *carpo* trhám atd.). O tom psal F. Liewehr do Archivu f. slav. Phil. 41, 1927, str. 156 n.

baba«. Němci si vypůjčují i výraz *poržátke,* jako se v obecné češtině říká ‚je v ordnunku, v richtiku' (srv. úsloví »kde je ordnunk, tam je pořádek«). Z češtiny jsou názvy jídel *póvidl, kaš, bób, bóf,* ‚bábovka', *pečke* ‚sušené ovoce' (také *čipke, šipke,* t. j. ščípky), *kvačke* ‚sladká řepa' (dial. kvačky), *plauc* ‚pličky', dále názvy obuvi *krpse, papuče* a pro hospodářské pojmy *tragáč, bričke, bičke* ‚býček', *kalup* ‚chalupa', *povláč, habuške* a *čekán, puške, lúš* ‚louže', *kráčem* ‚krčma'. I ptáci *cojk* a *raškele* ‚čermák' (dial. raška) a květiny *pavunk* nebo *pivunk* ‚pivoňka', *barvenkl* ‚barvínek' mají česká jména. *Pomáč* je pomahač v pivovaře a *poštífke, paštífke* jsou odpadky vlny v mluvě tkalců (pazdeřivky?). Několik slov je hybridních, t. j. zpola českých, zpola něm.: *gatihóze* (podvlékačky, gatě), *nosiedlstaeke* (džberové nosidlo, Nosiedlstecken), *zamlbábe* (žemlovka), *bábešúieb* (Babescherben), *malínebér* (Malinebeeren; srv. *praizlbér* z bruslina), *drúšknáiecht* (Druš-knecht, družba; srv. dolnoluž. Drauschmann, hornoluž. Drauschmer, Drauschke, v Poznaňsku Druschmer, Druschber). I citoslovce *le! le!* se vypůjčuje a tvoří se k němu množné číslo *let! let!* Ze sloves ještě *buíaže* (bouří, o větru i o lidech) a *picln* ‚na drobno rozstřihávat, rozřezávat'. Slovo *gaj* ve frázi »dí fláiešr gíaen ai's gaj« je shodné s českým dial. ‚řezníci chodí do gaje' (t. j. kupovat dobytek do vsí).

Práce Liewehrova je velmi pečlivá a svědomitá. Materiál mohl býti uspořádán podle jazykového tvoření, jak jsme se o ně pokusili v tomto referátě; autor by si byl pak ušetřil nejeden odkaz na věci už vyložené, nejedno opakování. Dvakrát připomíná Liewehr »dogma« českých fonetiků o přízvuku na prvé slabice slov (str. 26, pozn. 1 a str. 60) a nezastřeně se hlásí k odchylným názorům cizích badatelů. Zbytečně zavádí spletitou terminologii Martyovu (figürliche Sprachform) do jednoduchých otázek sémantických. Znění *jasan* není dialektické (str. 24), nýbrž spisovné. V diakritických značkách je několik tiskových chyb u českých slov; opravuji zde aspoň *Mošňov* a *Mošna* (m. Mošnov a Mošna, str. 72). Na str. 46 je z Erbenových Regest citováno *Dirnavia* k 26. únoru *1923!* Skládá-li se vlastní jméno z adj. a subst., píše se oboje velikým začátečním písmenem, tedy Vražno Velké (str. 64). Význam ‚šourek' (lat. scrotum, viz str. 71) je u slova *mošna* doswědčen jen ze Slovenska, zatím co pro význam ‚nevěstka' (lat. scortum) jsou svědectví starší a obecnější.

Liewehr ještě také psal o etymologii jména *Sázava* (Archiv f. slav. Phil., 41, 1927, str. 257 n.), přidržuje se výkladů již dříve pronesených, že to je buď ‚řeka s usazeninami' nebo ‚s vodou tmavou jako saze'.

Jmenovaní badatelé němečtí neustávají se horlivě obírati naší toponymií. E. Schwarz má některé německé názvy slovan. původu ze severních Čech za svědectví pro hranici, až kam pronikal hornolužický živel do Čech (Archiv f. slav. Phil. 41, str. 31—42). Způsob psaní potoka Teplá *Töpel* a lázní Teplic *Töplitz* je mu dokladem pro hornoluž. *toply (ćoply)*, podobně jako jméno Hrádku u Liberce *Grottau* (h.-luž. *hród;* srov. *Grätz*, čes. Hradec). Dále reflexy pův. slabičných hlásek slovan. *l, r* v slovech *Kolmacher* (u Kadaně), *Kolmen* (u Děčína), *Turn* (u Teplic, čes. Trnovany), *Türmitz* (u Ústí, čes. Trmice), *Tolzbach, Tölzelsdorf* (č. Tlustec), *Tolzberg* (všecky tři mezi Něm. Jablonným a Mimoní) a jméno říčky u Děčína *Pulsnitz* (č. Ploužnice) mu ukazují na hornoluž. *khótm* (č. *chlum*), **torn* (č. *trn*), **Tormica, *(s)tormy* (č. strmý), *totsty* (č. *tlustý*) a h.-luž. obdobu čes. *plžek*.

Připomínky zde zasluhuje také výklad jména *Krkonoše* od Bruna Schiera (Zeitschr. f. Ortsnamenforschung II, str. 61—65) jako ‚nositele krčí', něm. Knieholzträger. Složenina tato vznikla prý kolem r. 1450 spoluprací horalů a vzdělanců, neboť má podobu jako slova světlonoš, štítonoš, hlasonoš, jež jsou překlady z latiny (lucifer, scutifer, vociferatio). F. Oberpfalcer.

Z kanceláře Slovníku jazyka českého. Za první období roku 1928 (od 1. ledna do konce června) byly pro Slovník rozepsány na lístky tyto knihy a spisy: z r. 1770 *Zmeškal,* Škola Jobova; Články všeobecného zemského sněmovního snešení z 28. září 1769 a 4. října 1770; Nebeský budíček duše křesťanské budící; Krátké uvedení ku všeob. příběhům starých i nových časů; Svatý Jan Nep. v ouřadu pobožného kněze, horlivého kazatele a věrného zpovědlníka; *Selisko,* Kniha pro dítky; 1771 *Tonsoris,* Sana Consilia medica, Zdravá radda lékářská; Sv. Jan Nep., ohněm lásky boží a bližního svého hořící; 1772 *Muška,* Osm svatých dní ku pomoci a správě na cestě boží; *M. Albrechta* Lékařství koňská; *Zlobický,* Vedení k pravému babímu umění; Duchovní kuchařka, kteráž jistému poustevníku skrze anjela představena byla atd.; *Konrád,* Sláva kostela sv. Matěje na Šárce; Neporušený jazyk sv. Jana Nep. jakožto nástroj jeho sv. zásluh; 1773 *Semian,* Čas bolestného umučení Ježíše Krista (dopl.); Kroniky dvě o Joviánovi, císaři řím., a o Alexandrovi a Ludvíkovi; *Wiegand,* Hospodářská ruční knížka; Slavné vítězství sv. Jana Nep. nad světem; Odpověď ze sv. Písma na otázku: Kde stojí psané?; Dvě nové písně o milostivém vysvobození národu českého z velikého potlačení; Sv. Jan Nep. jakožto věrný svědek; 1774 Nové sebrání některých písní starých a nových písní a veršíčků; Litanie a písně chvály církví bratrských; *Heilmann,* Chvalořeč o svatým a vítězným mučedlníku Páně Jiří (Zí.); 1813 *Štěpánek,* Břetislav I. (Pch.); 1814 *Šafařík,* Tatranská múza; *Hýbl,* Život Mohameda (dopl.); *Hýbl-Pabst,*

Nejnovější kronika a věrná poselkyně, díl III.; Španělská rekyně aneb Příhody Leonóry z Valesky (dopl.); *Fryčaj,* Veleslavné vítězství u města Lipska; Prvotiny pěkných umění; *Palkovič,* Týdenník 1. a 2. pol.; *Palkovič,* Smlouva pokoje (Hol.); 1820 *Marek,* Logika nebo Umnice a 1844 Základní filosofie (dopl., Šim.); 1822 Dobroslav, dílu III. sv. 1—3; Krok, dílu III. sv. 1; *Lafontaine-Hübner,* Nalezení ostrova Madéry (dopl.); *Hübner,* Lehkomyslnost klestí cestu k neštěstí (Vot.); 1826, 1827 Pražské noviny a Rozličnosti Pražských novin (Hof.); 1834—1847 *Rubeš,* Spisy prózou (mimo Pana aman.) [An.]; 1836 Časopis Českého museum, 10; *Šembera,* Historie pánů z Bozkovic; *Klácel,* Lyrické básně; *Chmelenský,* Kytka; *Vinařický,* Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic věk a spisy vybrané (dopl.); *Bernardin de St. Pierre-Ondrák,* Pavel a Virginie; *G. Sand,* Leone Leoni; *Pichlerová-Pospíšil,* Kvintin Messis (Stj.); *Bern. de St. Pierre-Pichler,* Chyše indická; *Manzoni-Ondrák,* Zasnoubenci I; *Vlčkovský,* Homérova Iliada; *Marryat-Malý,* Tři lodi; *Klácel,* Mostek (Hj.); 1848 *Zap,* Průvodce po Praze; *Tomíček,* Kavkaz; *Malý,* Napoleon Bonaparte 1, 2 (Rej.); 1851 *J. J. Kolár,* Žižkova smrt; *Mikovec,* Lumír 1; *Herloš-Pichl,* Poslední Táborita 1, 2 (Kaň.); 1858 *Tomek,* Přír. kniha dějepisu rakouského; *Klicpera,* Král Jan Slepý 1—3; *Klicpera,* Tajný pověrec (Sto.); 1874 *Hálek,* Pod dutým stromem, Pod pustým kopcem, »Student« Kvoch, Husar (E. St.); 1878 *Jirásek,* Povídky z hor (Kab.); *Zeyer:* 1880 Vyšehrad; 1883 Griselda (dopl.); 1884 Poesie; 1886 Čechův příchod (dopl.); Kronika o sv. Brandanu (Ča.); 1883 *Šmilovský,* Za ranních červánků (Trn.); *Sv. Čech:* 1884 Kandidát nesmrtelnosti (dopl.), Několik obrázků moravských, Několik drobných povídek, Kresby z cest; 1885 Upomínky z Východu; 1887 Humoresky, satiry a drobné črty, Různé črty; 1888 Několik povídek a různých črt, Pravý výlet pana Broučka do měsíce; 1889 Nový epochální výlet pana Broučka do XV. stol.; 1891 Pestré cesty po Čechách; 1895 Rozličná prosa (Mý.); *Šlejhar:* 1889 Kuře melancholik; 1894 Florián Bílek, Dojmy z přírody a společnosti; 1895 Co život opomíjí, Oba; 1898 Zátiší; 1899 V zášeří krbu (Sm.); *J. Kvapil:* 1890 Relikvie, Básníkův denník, Nad zříceninou Karlova mostu; 1891 Tichá láska; 1894 Liber aureus; 1895 Přítmí; 1896 Memento, Bludička, Oddanost; 1897 Princezna Pampeliška; 1899 Trosky chrámu; 1901 Rusalka; 1903 Oblaka; 1904 Andante; 1906 Sirotek; 1907 Básně (Smr.); *Mrštík* (Al. i V.): 1894 Maryša; 1897 Bavlnkovy ženy; 1902 Babetta, Verunka a drob. povídky (Har.); *Kronbauer:* 1904 Ze života naší bohémy; 1905 Dvanáct hodin v pancéřové síni; 1906 Sedmá velmoc, Dana a jiné pov., Duellanti; 1911 Snoubenci umělecké lóže; 1919 Osiřelo dítě (Kol.); 1902 *Herrmann,* Ztřeštěné historky, Na různé adresy (Šf.); 1916 *Čapek-Chod,* Turbina (Moš.).

K excerpování těchto spisů přispěli pp.: *A. Anderlová* (An.), prof. v Brně, 15.980 l.; *V. Čapek* (Ča.), ředitel cukrovaru v. v. v Čelákovicích, 10.341 l.; *Př. Hájek* (Hj.), prof. gymn. v Kralupech, 16.960 l.; *J. Hofman* (Hof.), prof. gymn. v Praze, 10.857 l.; *JUDr. J. Holejšovský* (Hol.), min. tajemník v Praze,

10.444 l.; *Fr. Kabeláč* (Kab.), katecheta v Slaném, 2.553 l.; *M. Kaňková* (Kaň.), prof. v Praze, 3.650 l.; *J. Kolářík* (Kol.), ředitel měšť. šk. v Polešovicích, 4.014 l.; *K. Krejčová-Harnachová* (Har.), prof. v Pardubicích, 7.688 l., *dr. V. Mostecký* (Mý.), prof. gymn. v Jindř. Hradci, 8.995 l.; *V. Mošová* (Moš.), odb. uč. v Brně, 19.845 l.; *F. Pich* (Pch.), gymn. řed. v. v. na Smíchově, 1.452 l.; *V. Rejman* (Rej.), řed. škol v. v. v Železnici, 6.734 l.; *R. Smolíková* (Sm.), učit. řečí v Praze, 3.037 l.; *B. Smrhová* (Smr.), učit. řečí na Kr. Vinohradech, 1.045 l.; *Ed. Starý* (E. St.), profesor reálky v Praze, 4.076 l.; *F. Stocký* (Sto.), taj. Akadem. domu v Praze, 8.342 l.; *F. Stojan* (Stj.), prof. učit. ústavu v. v. v Opavě, 11.492 l.; *dr. Fr. Šimek* (Šim.), prof. gymn. v Žižkově, 5.011 l.; *J. Šťuřík* (Šť.), učitel v Polešovicích, 9.308 l.; *Fr. Trnka* (Trn.), prof. reálky v Ml. Boleslavi, 13.332 l.; *J. Votruba* (Vot.), ředitel gymn. v Prostějově, 11.960 l.; *dr. Al. Získal* (Zí.), prof. reálky v Praze, 25.402 l.

Úhrnem přibylo od 1. ledna do 30. června 1928 lístků *212.248*.

DROBNOSTI.

KRAVAŘE (J. Z.) je jméno místní, které se vyskytuje na celém území českém (Kravaře, jinak Radoušov, u Úštěku; Kravaře, někdy ves, nyní mlýn u Kolína; Kravaře v dnešním Hlučínsku, kolébka slavného rodu pánů z Kravař, podle nichž dostalo jméno i Kravařsko, krajina v sev.-vých. Moravě a v záp. Slezsku). Výklad jména je snadný (v. Gebauer-Ertl, Mluv. čes. I, § 263, 5, d): jako jiná podobná jména, na př. *Ovčáře, Svinaře, Psáře, Rybáře, Lnáře, Štítaře* atd., znamenalo i jméno *Kravaře*, pův. *Kravaři*, obyvatele zabývající se chovem krav (jako *Ovčáři, Svinaři* a *Psáři* chovali ovce, svině a psy, zvl. panské, *Rybáři* se zaměstnávali lovem ryb, *Lnáři* a *Vinaři* pěstováním lnu a vína. *Štítaři* výrobou štítů atd.). Původně byla všechna tato jména a přemnohá jim podobná jmény obyvatel a proto měla tvar *Kravaři, Ovčáři* atd. (jako *Lobkovici*); když se ze jmen obyvatel stala časem jména osad, byl vzat v platnosti nominativu tvar akusativní jako u jiných jmen neživotných (pův. *staří dubi*, později *staré duby*); tedy *Kravaře, Psáře, Rybáře, Lnáře* a p. Protože se v příd. jménech odvozených od nich příponou *-ský* (velmi často užívaných) *ř* před příponou *-ský* a jinými příponami neměkčilo (proto je dosud *rybář*, ale *rybárna* a p.) a zněla tedy tato příd. jména *kravarský, psárský, štítarský* a p., přenášelo se toto *r* i do sklonění jmen základních, a tak vedle jmen *Kravaře, Svinaře, Rybáře, Lnáře* a p. jsou jména se skloňováním tvrdým, jako *Ovčáry, Psáry, Štítary, Vinary* a p. Ustálení té neb oné formy nastalo ovšem časem; na př. pro *Psáry* je doložen starší tvar *Psáře*, a naopak zase jméno *Kravaře* bývalo skloňováno i tvrdě (*z Kravar, ke Kravarům* a p.).

MĚ (J. V.). Vyslovovati slabiku *mě* jako *mje* (rozumjel a p.) místo *mňe* (rozumňel) je nade vši pochybnost strojenost a násilnost, kterou nelze omluvit

ani důvody metodickými ve škole (na př. usnadněním pravopisného výcviku); škola musí naučit nejen správnému psaní, nýbrž i správné a přirozené výslovnosti. Přesných a podrobných pravidel orthoepických, jaká mají jiní národové, dosud sice nemáme, ale i tak můžeme přece dosti určitě stanoviti aspoň případy, kdy není možno žádati, aby se výslovnost řídila psaným obrazem slova, a zase případy, kdy můžeme tento požadavek stanoviti, i když se běžná výslovnost od psané formy odchyluje. Nikdo nebude zajisté žádati, abychom na př. rozlišovali — jak to kdysi chtěl Machar — ve výslovnosti *i* a *y*, abychom na konci slov zachovávali výslovnost souhlásek znělých tam, kde je píšeme (tedy ha*d*, du*b*, vůz a p., a nikoli ha*t*, du*p*, vů*s*, jak vyslovujeme), abychom vyslovovali podle písma souhlásky bez spodoby (tedy rozpaky, pro*sb*a a ne ro*spaky*, pro*zb*a a p.) atd., i když se v některých případech ve výslovnosti lokální, nářeční skutečně výslovnost s písmem shoduje (na př. nářeční rozdíly ve výslovnosti mezi *bili* a *byly* a p., mezi ha*d* a pla*t* atd.). Naproti tomu stěží bychom se smiřovali s tím, aby se v pečlivé výslovnosti, na př. při deklamaci, vyslovovalo *šč*ítati m. *sč*ítati, boský m. bošský, korotef m. koro*p*tef a p., ne*j*ní m. ne*n*í, a*j*ci m. a*ts*i a p., i když se tak v obyčejném hovoru vyslovuje. Jako bychom se v prvém případě nutili do výslovnosti strojené a nepřirozené, prohřešovali bychom se v druhém případě výslovností nedbalou, ledabylou. Jsou ovšem případy, kdy v odchylkách běžné výslovnosti od psaného tvaru slova není možno se stanoviska orthoepického rozhodovati tak bezpečně a na určito a kde by měla býti na základě dnešní pečlivé výslovnosti, na př. podle praxe deklamační, stanovena určitá pravidla. Bylo by na př. možno žádati, aby se vyslovovalo rigorosně siro*tč*í, anebo liberálněji, podle obecné výslovnosti, siro*č*í; aby se vyslovovalo buď ha*n*ba anebo ha*m*ba, od*ď*íl nebo o*ď*íl a p. O tom o všem, jak se v případech nepochybných vyslovovati má a jak by se v případech pochybných vyslovovati mohlo a tedy snad i mělo, podávají poučení příslušné odstavce Mluvnice Gebaurovy-Ertlovy (v 9. vyd. I, §§ 39—58). K případům nepochybným náleží i výslovnost *mňe* za psané *mě*. Začátky této výslovnosti jsou velmi staré (v. Gebauer, Hist. ml. I, 226) a je to výslovnost rozšířená dnes na celém území československém. Vyslovuje-li se místy (na př. v nář. doudlebském) *mje*, je to zvláštnost čistě lokální, právě taková, jako když se vyslovuje na Hradecku hra*d*, a zaváděti tuto výslovnost do výslovnosti obecně české bylo by násilí a strojenost v případě tom i onom.

OPRAVY.

Na str. 115 ř. 6. zdola je třeba vypustiti slova »litice 14 m. lítice«; na str. 157 ř. 4. je třeba čísti 1912; na str. 164 ř. 8. Erbenovu.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.

Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.